

પ્રવચન નં. ૧૫૧, શ્લોક--૨૧૮-૨૧૯, ગાથા-૧૩૩-૧૩૪, બુધવાર, જ્યેષ્ઠ વદ ૧૪,
તા.૧૧-૦૬-૧૯૮૦

‘જે સકળ-વિમળ કેવળજ્ઞાનદર્શનનો લોલુપ (અર્થાત્ નિર્મળ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનની તીવ્ર અભિલાષાવાળો-ભાવનાવાળો) પરમ જિનયોગીશ્વર...’ સાચા દિગંબર જિનમુનિ એને કહીએ કે જેને અંતરમાં અતીન્દ્રિય આનંદની સમાધિ પ્રગટ થઈ. અતીન્દ્રિય આનંદની પ્રગટ દશા થઈ હોય તેને મુનિ કહે છે. એકલા પંચમહાવ્રત પાળે એને મુનિ નથી કહેતા. આહાહા...! એ ‘પરમ જિન યોગીશ્વર સ્વાત્માશ્રિત...’ જેટલા વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે એ બધા પરાશ્રિત છે. અને આ ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન, સમાધિ, નિશ્ચયભક્તિ એ સ્વદ્રવ્ય આશ્રિત છે. સ્વદ્રવ્યાશ્રિત ઉત્પન્ન થાય છે અને વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય એ પરદ્રવ્યાશ્રિત છે. આહાહા...!

‘સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય-ધર્મધ્યાન...’ લ્યો! ધર્મધ્યાનને પણ સ્વ આત્માને આશ્રિત કહ્યું. ક્યાંક ધર્મધ્યાનને શુભભાવ પણ કહ્યો છે. મોક્ષ અધિકારમાં. એ ધર્મધ્યાન નહિ. એ તો વ્યવહારથી વાત કરી. આમાં સ્વાત્માશ્રિત એકલો ચિદાનંદ અનંત આનંદકંદ પ્રભુ, એના આશ્રયે, એના અવલંબનથી... આહાહા...! ‘પરમ જિનયોગીશ્વર સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય-ધર્મધ્યાન વડે...’ વ્યવહારના વિકલ્પ દ્વારા ધર્મધ્યાન નહિ. ... જામો અરિહંતાણ ગણે, પાંચ પરમેષ્ઠી ગણે એ કોઈ ધર્મ નથી. એ તો બધો વિકાર છે, રાગ છે. આહાહા...! ‘નિશ્ચય-ધર્મધ્યાન વડે અને સમસ્ત વિકલ્પજાળ રહિત...’ બિલકુલ જેમાં રાગની વૃત્તિ નથી એવા ‘નિશ્ચય-શુક્લધ્યાન વડે-સ્વાત્માનિષ્ઠ (નિજ આત્મામાં લીન એવી)...’ આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ, અતીન્દ્રિય શાંતસ્વરૂપ, એની દૃષ્ટિ કરી એમાં લીન થવું એનું નામ અહીં સમાધિ કહે છે. આહાહા...! ઓલા બાવા સમાધિ કરે એ સમાધિ અહીં નથી.

‘નિર્વિકલ્પ પરમ સમાધિરૂપ...’ નિર્વિકલ્પ પરમ સમાધિ. જેમાં રાગનો અંશ નથી અને વીતરાગ દશા ઉત્પન્ન થાય. નિર્વિકલ્પ દશા એટલે વીતરાગદશા ઉત્પન્ન થાય એવી ‘સંપત્તિના કારણભૂત...’ પરમ નિર્વિકલ્પ સમાધિરૂપ સંપત્તિ. એ સંપત્તિ આત્માની. આહાહા...! આ પૈસા, બાયડી-છોકરા, એ બધી ધૂળની સંપત્તિ છે. એ આત્માની સંપત્તિ નથી. આહાહા...! આ પૈસા પાંચ-પચાસ કરોડ, અબજ (મળે) એ બધી ધૂળ છે. ધૂળ આત્માની સંપદા ક્યાંથી? આત્માની સંપદા તો આ છે.

‘નિર્વિકલ્પ પરમ સમાધિરૂપ સંપત્તિના કારણભૂત...’ આહાહા...! ‘એવાં તે ધર્મ-શુક્લ ધ્યાનો વડે,...’ ધર્મ-શુક્લ (ધ્યાન) દ્વારા... આહાહા...! સાધન આ કહ્યું, સાધન-બાધન કાંઈ કહ્યા નહિ. તેનું સાધન, વ્યવહાર સાધન ને નિશ્ચય સાધ્ય એમ છે નહિ. સીધો આત્મા આનંદકંદ પ્રભુ નિશ્ચય ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન દ્વારા ‘અખંડ-અદ્વૈત...’ અંતરમાં વસ્તુમાં અખંડતા ગુણ અને ગુણીના ભેદનો ખંડ નહિ અને અદ્વૈત એકરૂપ. એ એકરૂપ અંદર

સહજાત્મસ્વરૂપ ‘સહજ-ચિદ્વિલાસલક્ષણ...’ આહાહા...! ભાષા ઓછી પડે છે. સહજ-ચિદ્વિલાસ આત્મા. જ્ઞાનનો વિલાસ જેમાં (છે). દુનિયા અજ્ઞાનમાં, રાગ અને દ્વેષમાં વિલાસ કરે છે. ધર્મી જ્ઞાનનો વિલાસ કરે છે. આહાહા...!

સહજ ચિદ્વિલાસ. જ્ઞાનનો વિલાસ એવું લક્ષણ ‘(અર્થાત્ અખંડ અદ્વૈત સ્વાભાવિક ચૈતન્યવિલાસ જેનું લક્ષણ છે એવા), અક્ષય આનંદસાગરમાં મગ્ન થતાં (ડૂબતાં),...’ આહાહા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા ‘અક્ષય આનંદસાગર...’ ભગવાન અક્ષય અતીન્દ્રિય આનંદ સાગર ભર્યો છે. એમાં ‘મગ્ન થતાં...’ એમાં ડૂબતાં. ‘સકળ બાહ્યક્રિયાથી પરાડ્મુખ,...’ આહાહા...! બાહ્યક્રિયા દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા બધી બાહ્યક્રિયા છે. એ કોઈ ધર્મ નથી. એ બધી પુણ્યની ક્રિયા છે, એ ધર્મ નથી. આહાહા...! ‘સકળ બાહ્યક્રિયાથી પરાડ્મુખ,...’ મન-વચન-કાયા કે પાંચ ઈન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિની સકળ બાહ્યક્રિયાઓ, એ બાહ્યક્રિયાથી પરાડ્મુખ છે. ધર્મ-ધ્યાન એ પાંચ ઈન્દ્રિય અને મન-વચન-કાયાની ક્રિયાથી પરાડ્મુખ છે.

‘શાશ્વતપણે...’ આહાહા...! ‘(સદા) અંતઃક્રિયાના અધિકરણભૂત,...’ આહાહા...! નિર્વિકલ્પ શાંતિ, નિર્વિકલ્પ આનંદ, નિર્વિકલ્પ સમકિત એનો આધાર, અંતઃક્રિયાનો આધાર ભગવાનઆત્મા છે. આહાહા...! અંતઃક્રિયાનો આધાર કોઈ બાહ્ય ચીજ નથી. ભગવાન પણ અંતઃક્રિયાનો આધાર નથી. આહાહા...! ‘સકળ બાહ્યક્રિયાથી પરાડ્મુખ, શાશ્વતપણે (સદા) અંતઃક્રિયાના અધિકરણભૂત,...’ આહાહા...! નિર્વિકલ્પ વિકાર રહિત ક્રિયાનો આધાર ભગવાનઆત્મા છે. એ ધર્મની ક્રિયાનો આધાર આત્મા છે. ધર્મ વીતરાગી પરિણતિ છે. વીતરાગી પરિણતિનો અંતઃક્રિયાનો આધાર આત્મા છે. આહાહા...!

‘શાશ્વતપણે (સદા) અંતઃક્રિયાના અધિકરણભૂત, સદાશિવસ્વરૂપ આત્માને...’ એ અંતઃક્રિયાનો આધાર... આહાહા...! અંતર નિર્મળ આત્મસ્વભાવને અવલંબીને નિર્વિકલ્પ શાંતિ, નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન, નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન, નિર્વિકલ્પ વીતરાગતા એવી જે ‘શાશ્વતપણે (સદા) અંતઃક્રિયાના અધિકરણભૂત, સદાશિવસ્વરૂપ આત્મા...’ આહાહા...! સદાશિવસ્વરૂપ. ત્રિકાળી ભગવાન તો શિવસ્વરૂપ છે. એમાં રાગ નથી, સંસાર નથી, પુણ્ય-પાપ નથી. પ્રભુ તો અંદર સદાશિવસ્વરૂપ છે. નિશ્ચયથી સમ્યગ્દર્શનનો વિષય સદાશિવરૂપ છે. આહાહા...! એ ‘સદાશિવસ્વરૂપ આત્મા...’ એને ધર્મી ‘ધ્યાવે છે,...’ ‘નિરંતર ધ્યાવે છે,...’ આહાહા...! હવે આવી વાત સાંભળી ન હોય. બાહ્યક્રિયામાં ધર્મ માનીને બેઠા. પૂજા, ભક્તિ, વ્રત, તપ, જાત્રામાં ધર્મ છે. એ રાગક્રિયા છે, સંસાર છે. સંસારક્રિયાનો આધાર એ છે. અંતઃક્રિયાનો આધાર તો સદાશિવસ્વરૂપ આત્મા છે. આહાહા...! તેને ‘નિરંતર ધ્યાવે છે,...’ એને નિરંતર ધ્યાનમાં ધ્યાવે છે. આહાહા...! ઝીણી વાત છે.

‘તેને ખરેખર જિનેશ્વરના શાસનથી નિષ્પન્ન થયેલું,...’ એવા જીવને ‘જિનેશ્વરના શાસનથી નિષ્પન્ન થયેલું, નિત્યશુદ્ધ, ત્રિગુપ્તિ વડે ગુપ્ત...’ નિત્યશુદ્ધ... આહાહા...! ત્રિકાળી ભગવાન

તો શુદ્ધ છે. અને ત્રિગુપ્તિ ગુપ્ત. મન-વચન-કાયાની ગુપ્તિથી ગુપ્ત છે. આહાહા...! 'ગુપ્ત એવી પરમ સમાધિ જેનું લક્ષણ છે એવું, શાશ્વત સામાયિકવ્રત છે.' એને સામાયિક કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! અહીં તો સવારમાં એક લઈને બેઠા. બસ, સામાયિક થઈ ગઈ. આહાહા...!

'નિત્યશુદ્ધ, ત્રિગુપ્તિ વડે ગુપ્ત એવી પરમ સમાધિ...' શાંતિ, વીતરાગતા, અકષાયતા, શાંતરસના ઝરણા, આનંદના ઝરણા... આહાહા...! એ સમાધિ છે. એ 'જેનું લક્ષણ છે એવું, શાશ્વત સામાયિકવ્રત છે.' એને સાચી સામાયિક છે. આહાહા...! શાશ્વત સામાયિક છે તો પર્યાય. કાયમ રહેનારી છે. આહાહા...! શાશ્વત એવો ભગવાન શાશ્વત આત્મા, એના અવલંબને, એના આશ્રયે શાંતિ અને વીતરાગતા ઉત્પન્ન થઈ એને સામાયિક કહે છે. બાકી બધી સામાયિક થોથા છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- પથરણું પાથરીને બેસે અને સામાયિકનો પાઠ બોલે એ સામાયિક.

ઉત્તર :- પથરણું પાથરીને બેસે ણમો અરિહંતાણ કહે, ઈરિયા વહરોવીયા. સામાયિક થઈ ગઈ. ધૂળેય સામાયિક નથી.

મુમુક્ષુ :- પહેલું પથરણું પાથરવું.

ઉત્તર :- પથરણું પાથરવામાં સામાયિક નથી. પથરણું અહીં અંદર પાથરે. આત્મા આનંદસ્વરૂપનો પથારો વિસ્તાર કરી, એમાં લીન થઈને બેસે, એમાં બેસે, એમાં લીન થાય, તેને જૈનશાસનમાં સામાયિક કહેવામાં આવે છે. એ સિવાય અન્યમતિ જૈનમાં ભળેલા પણ બીજાને સામાયિક કહે એ જૈન નથી. એ તો બધા અન્યમતિ છે. આહાહા...! એમ આવ્યું કે નહિ? કે જૈનશાસનથી નિષ્પન્ન થયેલું. આવા જિનશાસનથી ઉત્પન્ન થયેલું.

'નિત્યશુદ્ધ, ત્રિગુપ્તિ વડે ગુપ્ત...' મન-વચન-કાયાથી ગુપ્ત એવો ભગવાન અંદર આત્મા, એમાં લીન થયો. 'પરમ સમાધિ જેનું લક્ષણ...' કોનું? એ સામાયિક વ્રતનું. સામાયિક વ્રતનું લક્ષણ આ. સાચી સામાયિક વ્રત. શાશ્વત એટલે સાચી. સાચી સામાયિક વ્રતનું એ લક્ષણ કે પરમસમાધિ જેનું લક્ષણ (છે). આહાહા...! આવી સામાયિક કોઈ દિ' સાંભળી પણ ન હોય. અને થઈ ગઈ સામાયિક, પોષા અને પડિક્કમણા. આહાહા...!

‘[હવે આ પરમ-સમાધિ અધિકારની છેલ્લી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતા ટીકાકાર મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ શ્લોક કહે છે :]

શ્લોક-૨૧૯

(મંદાક્રાંતા)

શુક્લધ્યાને પરિણતમતિઃ શુદ્ધરત્નત્રયાત્મા
ધર્મધ્યાનેપ્યનઘપરમાનન્તતત્ત્વાશ્રિતેઽસ્મિન્ ।
પ્રાપ્નોત્યુચ્ચૈરપગતમહદુઃખજાલં વિશાલં
ભેદાભાવાત્ કિમપિ ભવિનાં વાઙ્મનોમાર્ગદૂરમ્ ॥૨૧૯॥

[શ્લોકાર્થ :-] આ અનઘ (નિર્દોષ) પરમાનંદમય તત્ત્વને આશ્રિત ધર્મધ્યાનમાં અને શુક્લધ્યાનમાં જેની બુદ્ધિ પરિણમી છે એવો શુદ્ધરત્નત્રયાત્મક જીવ એવા કોઈ વિશાળ તત્ત્વને અત્યંત પામે છે કે જેમાંથી (-જે તત્ત્વમાંથી) મહા દુઃખસમૂહ નષ્ટ થયો છે અને જે (તત્ત્વ) ભેદોના અભાવને લીધે જીવોને વચન અને મનના માર્ગથી દૂર છે. ૨૧૯.

આ રીતે, સુકવિજનરૂપી કમળોને માટે જેઓ સૂર્ય સમાન છે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર જેમને પરિગ્રહ હતો એવા શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ વડે રચાયેલી નિયમસારની તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં (અર્થાત્ શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાર્યાર્યદેવપ્રણીતશ્રી નિયમસાર પરમાગમની નિર્ગથ મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવવિરચિત તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં) પરમ-સમાધિ અધિકાર નામનો નવમો શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત થયો.

શ્લોક-૨૧૯ ઉપર પ્રવચન

છેલ્લો શ્લોક.

શુક્લધ્યાને પરિણતમતિઃ શુદ્ધરત્નત્રયાત્મા
ધર્મધ્યાનેપ્યનઘપરમાનન્તતત્ત્વાશ્રિતેઽસ્મિન્ ।
પ્રાપ્નોત્યુચ્ચૈરપગતમહદુઃખજાલં વિશાલં
ભેદાભાવાત્ કિમપિ ભવિનાં વાઙ્મનોમાર્ગદૂરમ્ ॥૨૧૯॥

આહાહા...! આ ‘કુંદકુંદાર્યાર્ય’નું કહેલું છે. આ શ્લોકો ‘કુંદકુંદાર્યાર્ય’ના છે. એની ટીકા

પછી 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવે' કરી. આને સામાયિક કહીએ. અંતરમાં પરમ શાંતિ અને સમાધિ ઉત્પન્ન થાય, વિકલ્પ ઉત્પન્ન ન થાય, રાગની ઉત્પત્તિ ન થાય તેને સામાયિક કહેવામાં આવે છે. બાકી તો વ્યવહાર સંસાર છે. આહાહા...! આ શ્લોકનો અર્થ.

શ્લોકાર્થ :- 'આ અનઘ (નિર્દોષ) પરમાનંદમય તત્ત્વને આશ્રિત...' આહાહા...! કહે છે કે ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન ઉત્પન્ન કોને આશ્રયે ઉત્પન્ન થાય છે? કોના આશ્રયે ઉત્પન્ન થાય છે? ધર્મ કોના આશ્રયે ઉત્પન્ન થાય છે? કે પરમાનંદમય તત્ત્વ. આહાહા...! નિર્દોષ પરમાનંદમય તત્ત્વ ભગવાન ત્રિકાળી. આહાહા...! નિર્દોષ પરમાનંદમય તત્ત્વ આત્મા.. આહાહા...! એને આશ્રિત ધર્મધ્યાન. એને આશ્રિત ધર્મધ્યાન... આહાહા...!

'શુક્લધ્યાનમાં જેની બુદ્ધિ પરિણમી છે...' સ્વઆત્માના આશ્રયે-ત્રિકાળી અતીન્દ્રિય આનંદમય પ્રભુ, એના આશ્રયે જેની બુદ્ધિ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનમાં પરિણમી છે 'એવો શુદ્ધરત્નત્રયાત્મક જીવ...' આહાહા...! ભાષા ટૂંકી પડે છે એટલા ... આહાહા...! 'એવો શુદ્ધરત્નત્રયાત્મક જીવ...' આહાહા...! કેવા? કે 'પરમાનંદમય તત્ત્વને આશ્રિત...' પરમાનંદમય આત્મતત્ત્વને આશ્રિત 'ધર્મધ્યાનમાં અને શુક્લધ્યાનમાં જેની બુદ્ધિ પરિણમી છે...' આહાહા...! 'એવો શુદ્ધરત્નત્રયાત્મક જીવ...' એવો શુદ્ધરત્નત્રયાત્મક જીવ. રત્નત્રય ત્રણેય-દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર.

'એવા કોઈ વિશાળ તત્ત્વને...' એવા કોઈ વિશાળ તત્ત્વને 'અત્યંત પામે છે...' અંદર આત્મા. આત્મા વિશાળ તત્ત્વ છે. અનંતજ્ઞાન છે, અનંતદર્શન, અનંતવીર્ય, અનંતગુણ. અનંતા અનંતા ગુણનો ગંજ છે. એવું વિશાળ તત્ત્વ. આહાહા...! જે સ્વને આશ્રયે રહે છે એ એવા કોઈ વિશાળ તત્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે. આહાહા...! કોઈ ક્રિયાકાંડ કરવાથી, દયા, દાન, વ્રત કરવાથી આ સામાયિક અને ધર્મ થાય એમ છે નહિ. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- પંચમકાળમાં થાય કે નહિ?

ઉત્તર :- કાળ જ અહીં લાગુ પડતો નથી. ત્રિકાળમાં ભગવાન ત્રિકાળ સ્વરૂપ છે. ત્રિકાળ નિર્મળાનંદ પરમાનંદ... એ વાત કરી ને?

'(નિર્દોષ) પરમાનંદમય તત્ત્વને આશ્રિત...' ત્રિકાળી. આહાહા...! 'ધર્મધ્યાનમાં અને શુક્લધ્યાનમાં જેની બુદ્ધિ પરિણમી છે...' આહાહા...! 'એવો શુદ્ધરત્નત્રયાત્મક જીવ...' એ શુદ્ધરત્નત્રયસ્વરૂપ જીવ 'એવા કોઈ વિશાળ તત્ત્વને...' એવા કોઈ એટલે આત્મા. 'વિશાળ તત્ત્વને અત્યંત પામે છે...' આહાહા...! એ વિશાળ તત્ત્વ અનંત અનંતગુણથી ભરેલો ભગવાન, અનંત અનંતગુણથી ભરેલો ભગવાન છે એને સમકિતી પ્રાપ્ત કરે છે. આહાહા...! 'વિશાળ તત્ત્વને અત્યંત પામે છે...' આહાહા...! 'કે જેમાંથી (-જે તત્ત્વમાંથી) મહા દુઃખસમૂહ નષ્ટ થયો છે...' એ ભગવાનઆત્માના તત્ત્વના આશ્રયે પડ્યો છે. અંદર સામાયિકમાં એને તો મહાદુઃખસમૂહ નષ્ટ થયો છે. મહાદુઃખનો સમૂહ નાશ થયો છે. આહાહા...!

‘અને જે (તત્ત્વ) ભેદોના અભાવને લીધે જીવોને વચન અને મનના માર્ગથી દૂર છે.’ શું કહે છે? એ ભગવાન તત્ત્વ અંદર એવું છે (કે) મન-વચનથી દૂર (છે). કેમકે ભેદનો અભાવ છે. આખું અભેદતત્ત્વ છે. પૂર્ણાનંદ પૂર્ણજ્ઞાનથી અભેદ છે. એવા અભેદ તત્ત્વમાં... આહાહા...! ‘ભેદોના અભાવને લીધે જીવોને...’ ભવ્યોને, લાયકજીવને ‘વચન અને મનના માર્ગથી દૂર છે.’ મન અને વચનના માર્ગથી ભવ્યજીવને સામાયિક દૂર છે. આહાહા...! આવું કોઈ દિ’ સાંભળ્યું પણ ન હોય અને અમે સામાયિક કરીએ છીએ. આવી સામાયિક. આણે સામાયિક કરી, આણે આટલી કરી, આણે આટલી કરી. આહાહા...!

એક સામાયિક કોને કહેવી? જે પરમાનંદમૂર્તિ પ્રભુ તત્ત્વવિલાસીનો આશ્રય કરીને જેમાં લીન થાય અને જેમાં વિકારનો વિકલ્પ ઉત્પન્ન ન થાય, એ દશાને અહીંયાં સામાયિક કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! આ વ્યવહાર સામાયિક કરે એ શું હશે? પરાશ્રિત પણ એનું કાંઈક કારણ હશે ને? એનાથી અંદર મળે કે નહિ? કરતાં કરતાં જાજું કરે તો થોડું મળે ને? ઝાઝા ઝેર ખાય તો કાંઈ અમૃત મળે? આહાહા...! વ્યવહાર સામાયિક તો ઝેર છે, રાગ છે. આહાહા...! રાગથી અમૃત આત્મા મળે (એમ) ત્રણકાળમાં મળે નહિ.

‘આ રીતે, સુકવિજનરૂપી કમળોને માટે જેઓ સૂર્ય સમાન છે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર જેમને પરિગ્રહ...’ મુનિને તો દેહમાત્ર જ હોય. મુનિને વસ્ત્ર-પાત્ર હોય નહિ. વસ્ત્ર-પાત્ર હોય એ મુનિ નહિ. આહાહા...! એ .. હતા ને એ કોઈ મુનિએ લખ્યું છે. મુનિ કોને કહેવા? ...કોઈકે લખ્યું છે એનો મોટો વિરોધ કર્યો છે. મુનિ ક્યાં છે? મુનિ તો વસ્ત્ર-પાત્ર રહિત જંગલમાં રહે અને અંતર ધ્યાનમાં, આનંદમાં રહે અને નગ્નદશા હોય, અંતર ધ્યાનમાં, આનંદમાં રહે એનું નામ મુનિ છે. આહા...! મુનિને વસ્ત્રનો કટકો પણ હોય નહિ, વહોરવા માટે પાત્રનો કટકો હોય નહિ. આહાહા...! એને મુનિ કહેવાય છે. કોઈ લખી નાખે મુનિ એટલે ટીકા કરે પછી. આહાહા...!

‘દેહમાત્ર જેમને પરિગ્રહ હતો...’ જોયું? ‘એવા શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ વડે રચાયેલી નિયમસારની તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં (અર્થાત્ શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત શ્રી નિયમસાર પરમાગમની નિર્ગ્રંથ મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવવિરચિત તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં) પરમ-સમાધિ અધિકાર નામનો નવમો શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત થયો.’ લ્યો! નવમો અધિકાર પૂરો થયો.

- ૧૦ -
પરમ-ભક્તિ અધિકાર

ગાથા-૧૩૪

અથ સંપ્રતિ હિ ભક્ત્યધિકાર ઉચ્યતે ।

સમ્મત્તણાણચરણે જો ભક્તિં કુણ્ઙ સાવગો સમણો ।

તસ્સ દુ ણિવ્વુદિભત્તી હોદિ ત્તિ જિણેહિ પણ્ણત્તં ।।૧૩૪ ।।

સમ્યક્ત્વજ્ઞાનચરણેષુ યો ભક્તિં કરોતિ શ્રાવકઃ શ્રમણઃ ।

તસ્ય તુ નિર્વૃત્તિભક્તિર્ભવતીતિ જિનૈઃ પ્રજ્ઞપ્તમ્ ।।૧૩૪ ।।

રત્નત્રયસ્વરૂપાસ્થ્યાનમેતત્ ।

ચતુર્ગતિસંસારપરિભ્રમણકારણતીવ્રમિથ્યાત્વકર્મપ્રકૃતિપ્રતિપક્ષનિજપરમાત્મતત્ત્વસમ્યક્શ્રદ્ધા-
નાવબોધાચરણાત્મકેષુ શુદ્ધરત્નત્રયપરિણામેષુ ભજનં ભક્તિરારાધનેત્યર્થઃ । એકાદશપદેષુ શ્રાવકેષુ
જઘન્યાઃ ષટ્, મધ્યમાસ્ત્રયઃ, ઉત્તમૌ દ્વૌ ચ, એતે સર્વે શુદ્ધરત્નત્રયભક્તિં કુર્વન્તિ । અથ
ભવભયભીરવઃ પરમનૈષ્કર્મ્યવૃત્તયઃ પરમતપોધનાશ્ચ રત્નત્રયભક્તિં કુર્વન્તિ । તેષાં પરમશ્રાવકાણાં
પરમતપોધનાનાં ચ જિનોત્તમૈઃ પ્રજ્ઞપ્તા નિર્વૃત્તિભક્તિરપુનર્ભવપુરંધ્રિકાસેવા ભવતીતિ ।

શ્રાવક શ્રમણ સમ્યક્ત્વ-જ્ઞાન-ચારિત્રની ભક્તિ કરે,
નિર્વાણની છે ભક્તિ તેને એમ જિનદેવો કહે. ૧૩૪.

અન્વયાર્થ :- [યઃ શ્રાવકઃ શ્રમણઃ] જે શ્રાવક અથવા શ્રમણ [સમ્યક્ત્વજ્ઞાનચરણેષુ]
સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રની [ભક્તિં] ભક્તિ [કરોતિ] કરે છે,
[તસ્ય તુ] તેને [નિર્વૃત્તિભક્તિઃ ભવતિ] નિર્વૃત્તિભક્તિ (નિર્વાણની ભક્તિ) છે [ઇતિ]
એમ [જિનૈઃ પ્રજ્ઞપ્તમ્] જિનોએ કહ્યું છે.

ટીકા :- આ, રત્નત્રયના સ્વરૂપનું કથન છે.

ચતુર્ગતિ સંસારમાં પરિભ્રમણના કારણભૂત તીવ્ર મિથ્યાત્વકર્મની પ્રકૃતિથી પ્રતિપક્ષ
(વિરુદ્ધ) નિજ પરમાત્મતત્ત્વના સમ્યક્ શ્રદ્ધાન-અવબોધ-આચરણસ્વરૂપ શુદ્ધરત્નત્રય પરિણામોનું

જે ભજન તે ભક્તિ છે; આરાધના એવો તેનો અર્થ છે. *એકાદશપદી શ્રાવકોમાં જઘન્ય છ છે, મધ્યમ ત્રણ છે અને ઉત્તમ બે છે.—આ બધા શુદ્ધરત્નત્રયની ભક્તિ કરે છે. તેમ જ ભવભયભીરુ, પરમનૈષ્કર્મ્યવૃત્તિવાળા (પરમ નિષ્કર્મ પરિણતિવાળા) પરમ તપોધનો પણ (શુદ્ધ) રત્નત્રયની ભક્તિ કરે છે. તે પરમ શ્રાવકો અને પરમ તપોધનોને જિનવરોએ કહેલી નિર્વાણભક્તિ—અપુનર્ભવરૂપી સ્ત્રીની સેવા—વર્તે છે.

ગાથા-૧૩૪ ઉપર પ્રવચન

૧૦મો. ‘પરમ-ભક્તિ અધિકાર’. ભાષા શું છે? પરમ-ભક્તિ. અને એ પરમભક્તિ ચોથે ગુણસ્થાનેથી પણ હોય છે. અંદર એમ કહેશે. આહાહા...! પરમભક્તિ તે ભગવાનની ભક્તિ? એ ભક્તિ નહિ. એ આગળ કહેશે. સિદ્ધની ભક્તિ એ વ્યવહારભક્તિ. સિદ્ધ પરમાત્માની ભક્તિ વ્યવહાર પુણ્ય છે, રાગ છે, ધર્મ નહિ. આહાહા...! આ તો પરમભક્તિ. અને તે પણ શ્રાવક અને મુનિ બેયને હોય છે. કોઈ એમ કહે કે પરમભક્તિ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ચોથે ગુણસ્થાને હોય પણ એને આચરણ ન હોય, સ્વરૂપાચરણ ન હોય. અહીં એ કહે છે કે એને શ્રદ્ધાન, અવબોધ અને આચરણસ્વરૂપ શુદ્ધરત્નત્રય પરિણામ હોય છે. આહાહા...!

સમ્મત્તણાણચરણે જો ભત્તિં કુણઙ્ગ સાવગો સમણો ।

તસ્સ દુ ણિવ્વુદિભત્તી હોદિ ત્તિ જિણેહિ પણ્ણત્તં ।।૧૩૪ ।।

જિનેશ્વરે કહ્યું છે એમ કહે છે. ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ ભાર દઈને કહ્યું કે જિનેશ્વરે એમ કહ્યું છે કે જે સાચા શ્રાવક હોય એને સમકિત સામાયિક હોય. આત્માની ભક્તિ હોય છે. સમકિતની, જ્ઞાનની અને આચરણની અંદર ત્રણ ભક્તિ એને હોય છે. આહાહા...! એમ જિનેશ્વરે કહ્યું છે. ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ નામ લઈને કહે છે. આહાહા...! નીચે હરિગીત.

શ્રાવક શ્રમણ સમ્યક્ત્વ-જ્ઞાન-ચારિત્રની ભક્તિ કરે,

નિર્વાણની છે ભક્તિ તેને એમ જિનદેવો કહે. ૧૩૪.

* એકાદશપદી = જેમનાં અગિયાર પદો (ગુણાનુસાર ભૂમિકાઓ) છે એવા. [શ્રાવકોનાં નીચે પ્રમાણે અગિયાર પદો છે : (૧) દર્શન, (૨) વ્રત, (૩) સામાયિક, (૪) પ્રોષધોપવાસ, (૫) સચિત્તત્યાગ, (૬) રાત્રિભોજનત્યાગ, (૭) બ્રહ્મચર્ય, (૮) આરંભત્યાગ, (૯) પરિગ્રહત્યાગ, (૧૦) અનુમતિત્યાગ અને (૧૧) ઉદ્દિષ્ટાહારત્યાગ. તેમાં છઠ્ઠા પદ સુધી (છઠ્ઠી પ્રતિમા સુધી) જઘન્ય શ્રાવક છે, નવમા પદ સુધી મધ્યમ શ્રાવક છે અને દસમા અથવા અગિયારમા પદે હોય તે ઉત્તમ શ્રાવક છે. આ બધાં પદો સમ્યક્ત્વપૂર્વક, હઠ વિનાની સહજ દશાનાં છે એ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે.]

એને નિર્વાણ ભક્તિ કહેવામાં આવે છે. નિર્વાણ ભક્તિ શ્રાવક પણ કરે છે. સાચા શ્રાવક હોય એ.

મુમુક્ષુ :- શ્રાવકનું નામ તો પહેલું લખ્યું છે.

ઉત્તર :- બેય છે. શ્રાવક અને શ્રમણ. બેયને ભક્તિ હોય છે. બેયને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને આચરણ હોય છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અને આચરણ બેયને હોય છે. આહાહા...! આગળ આવશે.

‘ટીકા :- આ, રત્નત્રયના સ્વરૂપનું કથન છે.’ એ છે ને? ‘ચતુર્ગતિ સંસારમાં પરિભ્રમણના કારણભૂત...’ ચતુર્ગતિ સંસારમાં પરિભ્રમણના કારણભૂત ‘તીવ્ર મિથ્યાત્વકર્મ...’ તીવ્ર મિથ્યાત્વકર્મની ‘પ્રકૃતિથી પ્રતિપક્ષ...’ આહાહા...! મિથ્યાત્વ ‘પ્રકૃતિથી પ્રતિપક્ષ (વિરુદ્ધ) નિજ પરમાત્મતત્ત્વનાં...’ નિજ પરમાત્મતત્ત્વ જે આનંદકંદ પ્રભુ, અતીન્દ્રિય આનંદ એવો પરમાત્મા, એની સમ્યક્ શ્રદ્ધા, એનું સમ્યક્ અવબોધ-જ્ઞાન અને સમ્યક્ આચરણસ્વરૂપ. દેખો! આચરણ. આચરણ લીધું છે. આહાહા...! કેટલાક કહે છે કે સમકિતીને ચોથે શુદ્ધોપયોગ ન હોય, પાંચમે શુદ્ધોપયોગ ન હોય, છઠ્ઠે મુનિને હોય. એ તો મુનિને યોગ્ય શુદ્ધોપયોગ હોય. પણ ચોથા-પાંચમાને એ યોગ્ય શુદ્ધોપયોગ હોય છે. આહાહા...!

‘ચતુર્ગતિ સંસારમાં પરિભ્રમણના કારણભૂત તીવ્ર મિથ્યાત્વકર્મની પ્રકૃતિથી પ્રતિપક્ષ (વિરુદ્ધ) નિજ પરમાત્મતત્ત્વનાં...’ ભક્તિમાં પહેલા પરમાત્મા વીતરાગ અને કેવળી ન લીધા. પછી સિદ્ધ લેશે. વ્યવહાર, વિકલ્પ. ‘પરમાત્મતત્ત્વનાં સમ્યક્ શ્રદ્ધાન-’ શ્રાવકને પણ પરમતત્ત્વનું સમ્યક્ શ્રદ્ધાન. એને પણ ‘અવબોધ-’ એટલે સમ્યક્જ્ઞાન. અને એને પણ સમ્યક્ ‘આચરણસ્વરૂપ...’ આહાહા...! જુઓ! ચોથે ગુણસ્થાને અનુભૂતિ ન હોય, એમ ‘વિદ્યાસાગર’ કહે છે. અનુભૂતિ સાતમે હોય. આહાહા...!

અહીં કહે છે, ‘નિજ પરમાત્મતત્ત્વનાં સમ્યક્ શ્રદ્ધાન-અવબોધ-આચરણસ્વરૂપ...’ શ્રાવક અને મુનિ બેયને. આહાહા...! ‘શુદ્ધરત્નત્રય-પરિણામોનું...’ શુદ્ધરત્નત્રય સમ્યક્ નિશ્ચય, શુદ્ધ પરમપારિણામિક સ્વભાવ, એની શ્રદ્ધા, એનું જ્ઞાન, એનું પરિણામન એ શુદ્ધરત્નત્રય પરિણામોનું ‘જે ભજન...’ એ ‘શુદ્ધરત્નત્રય-પરિણામોનું જે ભજન તે ભક્તિ છે;...’ આહાહા...! મિથ્યાત્વથી વિરુદ્ધ ‘નિજ પરમાત્મતત્ત્વનાં...’ નિજ પરમાત્મતત્ત્વના સમ્યગ્દર્શન-શ્રદ્ધા, સમ્યગ્જ્ઞાન-અવબોધ અને સમ્યક્ આચરણસ્વરૂપ. આહાહા...! અહીં તો આચરણ શબ્દ લીધો છે. શ્રાવકને પણ આચરણ હોય છે, ચારિત્ર હોય છે એમ અહીં કહે છે. આહાહા...! બીજે ઠેકાણે આવે છે. ‘જયચંદ્ર’ની ટીકામાં. શ્રાવકને શુદ્ધોપયોગ ન હોય. એ તો મુનિનો જે શુદ્ધોપયોગ છે એ ન હોય. પણ એને લાયક જે છે એવો આચરણરૂપ ઉપયોગ એને હોય છે. આહાહા...! આચરણરૂપ શુદ્ધોપયોગની વાત છે આ. આ આચરણમાં શુદ્ધોપયોગરૂપ શબ્દ છે. આહાહા...!

‘નિજ પરમાત્મતત્ત્વનાં સમ્યક્ શ્રદ્ધાન-અવબોધ-આચરણસ્વરૂપ...’ કોને? બેયને. શ્રાવક

અને સાધુ. શ્રાવકને આ હોય છે. નહિતર કોઈ શ્રાવક હોતા નથી. આહાહા...! જેને અંદર સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને આચરણ નથી એ શ્રાવક જ નથી. એ વાડાના સાવજ કહેવાય. આહાહા...! આકરું લાગે. એકે એક વાતમાં ફેર. ‘પદ્મપ્રભમલધારિદેવ’ને કહેવામાં શબ્દ ઓછા પડે છે. શી રીતે કહેવો આ પ્રભુને? અંદર ભગવાન મહા વિશાળ... છે ને? કાલે આવ્યું હતું. વિશાળ તત્ત્વ, મહા વિશાળ તત્ત્વ. અનંતા અનંતા જેમાં ગુણો અને સ્વભાવ પડ્યા છે એવા તત્ત્વને, ‘નિજ પરમાત્મતત્ત્વને...’ આહાહા...! ‘સમ્યક્ શ્રદ્ધાન-’ એની સન્મુખ અને સ્વઆશ્રયની શ્રદ્ધા, એના સન્મુખનું સ્વઆશ્રયનું જ્ઞાન, એના સન્મુખનું સ્વઆશ્રયનું આચરણ. આહાહા...!

એ ‘શુદ્ધરત્નત્રય પરિણામ...’ ત્રણેયને શુદ્ધરત્નત્રય પરિણામ કીધા. જોયું? શ્રાવકને આચરણમાં પણ શુદ્ધરત્નત્રય પરિણામ કીધા. આહાહા...! પાંચમે ગુણસ્થાને શ્રાવક ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય. સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન જો હોય તો શુદ્ધરત્નત્રય પરિણામ કીધા. આહાહા...! અને ‘જે ભજન તે ભક્તિ છે;...’ એ શુદ્ધરત્નત્રયનું ભજન, એકાગ્રતા તે ભક્તિ. આહાહા...! શ્રાવકને પણ હોય છે, મુનિને પણ હોય છે. બધા કહે છે, સાધુને હોય, શ્રાવકને ગૃહસ્થાશ્રમમાં ન હોય. આહાહા...! અહીં તો શ્રાવકના અગિયાર ભેદ છે ને? અગિયાર પડિમા. અગિયાર પડિમા એમાં આ આચરણ હોય છે. અગિયાર પડિમામાં પહેલી પડિમા સમ્યક્ પડિમા. ભલે પાંચમું ગુણસ્થાન હોય. એને પણ શ્રદ્ધાન, અવબોધ અને આચરણસ્વરૂપ હોય છે. અંદર ચારિત્રનું આચરણ હોય છે. આહાહા...!

‘શુદ્ધરત્નત્રય પરિણામોનું જે ભજન...’ ભગવાનનું ભજન નહિ. શુદ્ધરત્નત્રયનું ભજન. આહાહા...! એનું ‘જે ભજન તે ભક્તિ છે;...’ આહાહા...! એનું નામ ભક્તિ. ‘આરાધના એવો તેનો અર્થ છે.’ આરાધના. નિજ પરમાત્મતત્ત્વને આરાધવો, એવો એનો અર્થ છે. આહાહા...! નિજ પરમાત્મતત્ત્વને આરાધવો, ભજન, ભક્તિ અને આરાધના એવો અર્થ છે. આહાહા...! હવે કહે છે કે શ્રાવકને અગિયાર પડિમા હોય છે.

‘એકાદશપદી શ્રાવકોમાં જઘન્ય છ છે;...’ દરેકને ચારિત્રભક્તિ હોય છે. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ભક્તિ દરેકને હોય છે. ‘એકાદશપદી શ્રાવકોમાં જઘન્ય છ છે, મધ્યમ ત્રણ છે અને ઉત્તમ બે છે.—આ બધા શુદ્ધરત્નત્રયની ભક્તિ કરે છે.’ જુઓ! ભાઈ! આહાહા...! અહીં તો ચોખ્ખી વાત લીધી છે. ‘આ બધા...’ પહેલી પડિમાથી તે અગિયાર પડિમા સુધી ‘બધા શુદ્ધરત્નત્રયની ભક્તિ કરે છે.’ આહાહા...! શ્રાવક એટલે કાંઈ વાડામાં પડ્યા એ શ્રાવક ક્યાં સાચા છે? વાડામાં રહ્યા ને પાંચ શ્રાવક છીએ. શ્રાવક તો જુદી ચીજ છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- આમાં ચોથા ગુણસ્થાનવાળો ગર્ભિત છે?

ઉત્તર :- આવી જાય છે. એ શ્રાવક આવી જાય છે. આમ દર્શન પડિમા પાંચમાવાળો હોય છે પણ ચોથા ગુણસ્થાનવાળા પણ આવી જાય છે. અનંતાનુબંધીના અભાવનું આચરણ

છે ને?

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધરત્નત્રય કીધું.

ઉત્તર :- હા. એ શુદ્ધરત્નત્રય છે. કળશની ટીકામાં લખ્યું છે. એ આ કળશ ટીકાનો પ્રશ્ન છે, કે તમે વાત સમકિતની કરો છો અને મોક્ષમાર્ગ તો સમકિત દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણ છે. પણ એ સમકિતમાં ત્રણ આવી જાય છે. કળશ ટીકામાં છે. અનંતાનુબંધીનો અભાવ એટલું આચરણ પણ આવી જાય છે. એટલો ચારિત્રનો અંશ છે એ. કેમકે અનંતાનુબંધી પ્રકૃતિ ચારિત્રની છે. એનો ભાગનો અભાવ એનું નામ ચારિત્ર અંશ છે. સંયમ નામ ન પડે. પાંચમે, ચોથે. અહીં તો અગિયાર પડિમાવાળાને, અગિયાર પડિમાવાળાને બધું હોય છે. ‘શુદ્ધરત્નત્રય ભક્તિ કરે છે.’ અગિયાર પડિમાવાળા. ... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)